

Número 5, desembre 2000

Els programes de Fonts i serveis d'informació a les escoles nord-americanes de Biblioteconomia i Documentació

[\[versión castellana\]](#)

[Miquel Centelles](#)

Facultat de Biblioteconomia i Documentació

Universitat de Barcelona

centell@bd.ub.es

Resum

S'estableix una relació entre els cursos bàsics de treball de referència, impartits en les escoles de Biblioteconomia i Documentació nord-americanes, i les assignatures Serveis d'informació i Serveis i fonts d'informació presents en els plans d'estudis de la Diplomatura en Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona durant la dècada dels noranta. Es presenta una revisió de la literatura recent sobre la naturalesa i les tendències del curs bàsic esmentat, i s'analitzen els programes corresponents a aquesta assignatura que s'imparteixen a les millors escoles dels Estats Units d'Amèrica.

1 Introducció

Les "Directrices generales propias de los planes de estudios conducentes a la obtención del título oficial de diplomado en Biblioteconomía i Documentación" publicades en el "Real decreto 1422/1991, de 30 de agosto..." estableixen que aquests plans d'estudi han d'assignar a la matèria Bibliografia i fonts d'informació un mínim de deu crèdits troncal. Aquesta matèria apareix vinculada a les àrees de coneixement de Biblioteconomia i Documentació, Ciència i Tècniques Historiogràfiques i Història de la Ciència, i inclou els continguts següents:

"Naturalesa, funció i tipologia de les fonts documentals, tant generals com especialitzades; estudi històric i evolutiu de la bibliografia. Història del llibre imprès. Repertoris bibliogràfics i metodologia de la seva elaboració".

El curs 1993-1994 va suposar, per a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona, la inauguració d'un pla d'estudis adaptat a aquestes directrius. Aquest pla assignava dotze crèdits a la matèria troncal Bibliografia i fonts d'informació, que es distribuïen, a parts iguals, entre les assignatures Serveis d'informació, i Bibliografia general i sistemàtica. D'acord amb l'itinerari curricular recomanat, l'alumnat havia de cursar Serveis d'informació durant el primer quadrimestre del primer curs, i Bibliografia general i sistemàtica durant el segon quadrimestre del segon curs.

En vista dels objectius docents i dels temaris establerts per a ambdues assignatures, s'observa que Bibliografia general i sistemàtica comprenia l'estudi històric i evolutiu de la bibliografia, i l'estudi dels repertoris bibliogràfics i la metodologia per elaborar-los, mentre que Serveis d'informació comprenia l'estudi de la naturalesa, de la funció i de la tipologia de les fonts documentals, tant generals com especialitzades, i de les fonts de referència no secundàries. A més, com es pot deduir del títol de la primera assignatura, la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona introduïa en l'estudi de la matèria Bibliografia i fonts d'informació una perspectiva no contemplada, de manera explícita, entre els continguts formulats per la matèria troncal: l'estudi de la provisió de serveis d'informació i referència. Els objectius docents dels successius programes de l'assignatura concretaven aquesta orientació:

"Adquirir les tècniques d'organització, gestió i avaluació del servei d'informació i referència."

"Conèixer la tipologia de les fonts d'informació i introduir la metodologia per estudiar-les, avaluar-les i utilitzar-les."

El 1999, la Universitat de Barcelona adopta un nou Pla d'estudis per a la diplomatura en Biblioteconomia i Documentació, que entra en vigor durant el curs 1999–2000, i que actualment continua vigent. La base normativa d'aquest nou Pla d'estudis continuen sent les directrius generals establertes pel "Real decreto 1422/1991, de 30 de agosto..." que no han estat modificades. El nou Pla d'estudis incrementa la càrrega lectiva de l'assignatura Biblioteconomia i Fonts d'Informació un crèdit i mig (passa de dotze a tretze i mig). La troncalitat torna a distribuir-se entre dues assignatures: Fonts i serveis d'informació —successora de Serveis d'informació— i Bibliografia general i sistemàtica. També es manté idèntica la successió d'aquestes assignatures en l'itinerari curricular recomanat. El repartiment dels crèdits troncal, tanmateix, ja no és equitatiu: l'increment és assignat, íntegrament, a l'assignatura objecte del nostre interès, que passa a tenir, d'aquesta manera, set crèdits i mig. Malgrat el canvi de denominació, aquesta assignatura manté, en la seva essència, els objectius, continguts i orientació del Pla de 1993.

La resta de centres universitaris espanyols que ofereixen la diplomatura en Biblioteconomia i Documentació no s'han prodigat en el disseny d'assignatures que desenvolupin la troncalitat de la matèria Bibliografia i fonts d'informació des de la perspectiva dels serveis de referència.¹ Nominalment, no n'hi ha cap cas. Si ens atenim als continguts, podem citar només dues assignatures que, desenvolupant la troncalitat de la matèria Bibliografia i fonts d'informació, inclouen continguts relatius als serveis d'informació: les que sota el títol de Fonts d'informació generals s'imparteixen a les universitats Carlos III de Madrid i de Vic. Els temaris d'aquestes dues assignatures dediquen alguns apartats al treball de referència en biblioteques i altres unitats d'informació.

A més, els plans d'estudis de dues universitats més incorporen assignatures optatives centrades en els serveis de referència: la Universidad de Salamanca ofereix Servei de referència i informació Bibliogràfica, amb quatre crèdits, i la Universidad de Zaragoza ofereix Serveis d'informació, amb sis crèdits. Aquesta última universitat està especialitzada en la docència dels serveis d'informació en el web (García, 1997–1998).

En l'àmbit docent nord-americà, les assignatures Serveis d'informació i Fonts i serveis d'informació sí que disposen d'un referent clar. Es tracta dels anomenats cursos bàsics de treball de referència ("basic reference courses"), que, sovint, adopten les denominacions de "reference sources/resources and services", o "information sources/resources and services".

La incorporació d'aquest tipus d'assignatures en els programes conduents a l'obtenció d'un màster en Biblioteconomia i Documentació (a partir d'ara, màster en LIS) té una llarga història, quasi tan llarga com el naixement dels mateixos serveis de referència. Els especialistes (Bunge, 1983; Bopp, 1995) coincideixen a situar aquest naixement l'any 1876, quan Samuel Green va publicar l'article "Personal relations between librarians and readers" (Green, 1876). Fins aleshores, les biblioteques es concentraven en l'adquisició i organització de materials, i s'esperava que els usuaris identifiquessin i localitzessin per ells mateixos la informació que necessitaven; a partir d'aquest moment, s'inicia amb força el desenvolupament d'una activitat bibliotecària consistent en l'assistència als usuaris en l'accés a la informació. En aquest article, Green (1876) va concretar les quatre raons que feien necessari l'establiment de serveis de referència:

"Instruct the reader in the ways of the library.
Assist readers in solving their inquiries.
Aid the reader in the selection of good works.
Promote the library within the community",

i va definir les tres funcions d'aquesta nova àrea d'activitat de les biblioteques: informació, formació i orientació.

Les escoles de biblioteconomia dels Estats Units d'Amèrica es feren ressò ràpidament de la necessitat de preparar bibliotecaris que desenvolupessin la seva activitat professional en els serveis de referència. Així, el 1980, la New York State Library School at Albany (NYSLS at Albany) va oferir un curs avançat titulat Reference Work. A partir d'aquest moment, el treball de referència es va convertir en una assignatura troncal en la formació dels professionals de les biblioteques.

La incorporació de l'assignatura Serveis d'informació en el Pla d'estudis adoptat el 1993 per la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona no va constituir una innovació absoluta en la tradició docent d'aquesta institució. Efectivament: quan el 1915 la Mancomunitat de Catalunya va crear l'Escola Superior de Bibliotecàries, amb la intenció de preparar les bibliotecàries que haurien de desenvolupar la seva activitat professional a la Xarxa de Biblioteques Públiques de la Mancomunitat, el Pla d'estudis va tenir en compte la línia docent de les escoles universitàries nord-americanes. Així, en les assignatures especialitzades Biblioteconomia i Bibliografia s'hi incorporaven continguts clarament orientats a la provisió de serveis de referència als lectors. En aquest sentit, Estivill (1992, p. 126), després d'analitzar el programa de l'assignatura Biblioteconomia, que s'impartí durant el període 1915–1924, conclou:

"Des de la classe de Biblioteconomia es dissenyava, doncs, una biblioteca popular en la qual el servei d'informació ocupava un lloc central."

El treball d'Estivill (1992) ens permet observar que aquesta orientació fou absent en el programa d'estudis durant la dictadura de Primo de Rivera (1924–1930),² cosa que coincideix amb la pèrdua de connexió d'aquesta institució amb la Xarxa de Biblioteques Públiques, que, sota el guiatge de professors com Jordi Rubió i Balaguer o Ramon d'Alòs-Moner, es va reprendre amb força durant el període de 1930 a 1939.³

No disposem d'una anàlisi exhaustiva dels plans d'estudis de la Facultat de Biblioteconomia i Documentació durant la postguerra, el franquisme i la transició que ens permeti valorar la permanència d'aquesta orientació durant els períodes esmentats. Sí que sabem que l'assignatura Bibliografia I (Introducció a les fonts d'informació),⁴ incorporada en el Pla d'estudis de 1982,⁵ repregué aquesta orientació, com es desprèn de l'anàlisi dels objectius i continguts que figuren en les guies dels estudiants corresponents als cursos 1984–1985, 1989–1990 i als posteriors.

La finalitat d'aquest treball és analitzar quantitativament i qualitativament els objectius, continguts i mètodes docents de les assignatures impartides avui en dia a les escoles universitàries de Biblioteconomia i Documentació dels Estats Units d'Amèrica, que poden equiparar-se a l'assignatura Fonts i serveis d'informació. Prèviament, oferim una breu síntesi dels textos més significatius publicats els últims deu anys, sobre la naturalesa i les tendències dels cursos bàsics del treball de referència.

2 Revisió de les publicacions recents sobre la naturalesa i les tendències dels cursos bàsics del treball de referència

Com hem indicat anteriorment, la formulació inicial del servei de referència de la biblioteca va tenir lloc, el 1876, als Estats Units d'Amèrica, i, en menys de dues dècades aquest àmbit de coneixement de la Biblioteconomia i Documentació es va convertir en una de les matèries bàsiques dels plans d'estudis impartits en les escoles universitàries que formaven els professionals de la informació. Durant les dues últimes dècades del segle XX ha estat quan diferents especialistes han analitzat l'àrea de coneixement del treball de referència, i en vista de les exigències del seu entorn social i professional, han realitzat propostes sobre les línies que hauria de seguir.

Jackson (1989) estableix que les àrees en què s'ha de centrar l'ensenyament del treball de referència són el coneixement de les fonts ("what librarians work with"), el coneixement de les activitats i processos desenvolupats pels bibliotecaris en la provisió de serveis de referència ("what librarians do"), i el coneixement del context organitzatiu en què els bibliotecaris referencistes actuen ("what reference organizations do").

Richardson (1992), a partir de l'anàlisi de sis manuals fonamentals en l'àmbit del treball de referència, observa l'existència d'un paradigma essencial en l'ensenyament i l'aprenentatge del treball de referència, compost de tres dimensions diferents: el format material o tipus d'obra de referència; el mètode o regles de procediment per a la resolució de consultes de referència; i els trets mentals del bibliotecari referencista i de la persona situada en els punts de servei. Segons Richardson (1992), la majoria dels autors dels manuals s'han centrat en una de les tres dimensions d'aquest paradigma essencial i l'han sobreemfasitzada. El resultat ha estat l'emergència de tres escoles de pensament diferents: l'escola estructuralista, que prioritza el format o tipus d'obra de referència; l'escola procedimentalista, que prioritza el mètode de resolució de consultes de referència, i l'escola psicologista, que prioritza els trets psicològics de professionals i usuaris. Després de repassar el paper d'aquestes tres escoles en l'evolució de l'ensenyament del treball de referència, Richardson (1992, p. 29) conclou amb una recomanació general.

"The point is that a complete, balanced perspective is possible: (1) a presentation of the structure of reference works; (2) the process of answering reference questions by clarification and classification; and (3) a psychological understanding of the interaction between librarian and user. Perhaps only then will the field have reference librarians trained, educated, and capable of rendering high-quality reference service."

Powell i Raber elaboren, el 1994, un estudi sobre l'ensenyament del treball de referència a les escoles universitàries de Biblioteconomia i Documentació dels Estats Units. Per a la realització de l'estudi, analitzen des de perspectives quantitatives i qualitatives dades relatives a quaranta-tres cursos bàsics sobre aquesta matèria, impartits en un nombre igual d'escoles universitàries. Els resultats de l'anàlisi qualitativa permeten observar la presència, en els programes de la majoria de les assignatures, de les tres àrees de coneixement senyalades per Jackson (1989), que hem indicat anteriorment. Vegem, a continuació, el perfil adoptat per cada una de les àrees:

- a. El coneixement de les fonts d'informació, el seu disseny, objectiu i ús, manté un gran pes en els programes docents, però aquest coneixement s'orienta clarament a la resolució de problemes reals, generalment identificats com a consultes d'informació. A més, l'estudi de les fonts va sempre acompanyat del desenvolupament d'habilitats d'avaluació i selecció, que s'han d'aplicar tant durant els processos de desenvolupament de col·leccions de referència, com durant els processos d'interacció amb els usuaris per a la resolució de consultes.

- b. El coneixement de les activitats desenvolupades pels bibliotecaris en la provisió de serveis de referència se centra en la idea que la seva tasca consisteix, bàsicament, en la transferència d'informació de les fonts als usuaris. Aquesta transferència és recolzada per dos tipus de processos: processos de comunicació (entrevista de referència, negociació de la consulta...) i processos de cerca (establiment de l'estratègia, activació, avaluació de resultats...). Cada tipus de procés exigeix el domini d'habilitats específiques. Powell i Raber (1994) evidencien que els programes parteixen, majoritàriament, d'una concepció sistèmica del treball de referència, en què resulta impossible establir una separació entre les fonts d'informació i els processos de provisió de serveis.
- c. Finalment, respecte al coneixement del context organitzatiu en què actua el bibliotecari referencista, Powell i Raber (1994) constaten que la majoria de les assignatures analitzades incorporen dues dimensions diferents:
 - o La institucionalització del procés de referència: estructuració col·lectiva del treball de referència amb usuaris individuals; necessitat de comprendre les necessitats col·lectives per proporcionar col·leccions apropiades a aquestes necessitats.
 - o La identificació, descripció i avaluació de serveis, concebuts com a estructures específiques de treball de referència amb objectius particulars.

Les dades aportades pels docents de les assignatures permeten que Powell i Raber (1994) dedueixin que l'objectiu no és capacitar l'alumne per dirigir amb èxit serveis de referència, sinó conscienciar d'aquestes estructures i activitats, i de les qüestions professionals que s'hi associen. A més, no oblidem el coneixement bàsic sobre serveis específics dissenyats per satisfer necessitats específiques (serveis institucionalitzats com ara la formació d'usuaris, la informació comunitària o "information and referral", el préstec interbibliotecari, i la cooperació interbibliotecària).

A banda de les àrees de coneixement tradicionals en la formació relativa als serveis de referència, Powell i Raber (1994) identifiquen la presència de dos nous centres d'interès en les assignatures analitzades: d'una banda, el context teòric del treball de referència i els valors associats amb la professionalització d'aquest camp; i, de l'altra, el paper de les tecnologies de la informació i comunicació (a partir d'ara, TIC) en el treball de referència. En les conclusions del seu estudi, Powell i Raber (1994) posen de manifest la necessitat del desenvolupament de tres àrees fonamentals per al futur de l'educació en treball de referència: la gestió dels serveis d'informació; l'atenció als usuaris, i, més concretament, la comprensió de la seva conducta en la cerca d'informació i la identificació de necessitats d'informació, i l'habilitat per comprendre les implicacions de les TIC.

En aquestes mateixes conclusions de l'estudi, Powell i Raber (1994) insisteixen en el fet que el paradigma complet de Richardson (1992) guia, majoritàriament, la línia docent dels cursos de referència bàsica,⁶ i que el concepte d'avaluació -aplicada a les fonts, estratègies de cerca, situacions, usuaris i necessitats dels usuaris- és fonamental en aquest tipus d'assignatures.

Abans de finalitzar l'exposició de les seves conclusions, Powell i Raber (1994, p. 164) es plantegen diversos interrogants directament relacionats amb l'encaix social i professional de la formació en referència bàsica oferta per les assignatures analitzades:

"Is it possible to address the various topics that comprise the paradigm in any depth within the context of a single course? Is the knowledge presented by basic reference courses actually relevant to that which employers expect or need? Is the course content based instead on what educators perceive or assume to be needed? Is there a contradiction between market demand and social need with regard to the preparation of information professionals."

Segons els dos autors, les dades analitzades en el treball no reflecteixen la presència d'una reflexió profunda dels responsables dels programes docents sobre les modificacions que era necessari introduir en aquests programes, però sí que permeten identificar tres àrees de coneixement que necessiten un desenvolupament més gran: la gestió dels serveis d'informació, la comprensió del comportament en la cerca d'informació i la determinació de les seves necessitats d'informació, i l'aplicació de les TIC.

Durant els sis anys que han transcorregut des de l'elaboració del treball, les inquietants preguntes de Powell i Raber (1994) han estat objecte d'un profund debat en els àmbits acadèmic i professional dels Estats Units d'Amèrica.

- Nombroses escoles de Biblioteconomia i Documentació han realitzat, o estan duent a terme, processos de revisió dels seus programes docents per adaptar-los a les exigències del mercat de treball i a les necessitats de la societat de la informació.
- Organitzacions socials, com ara l'American Library Association (ALA), i organitzacions acadèmiques com ara l'Association for Library and Information Science Education (ALISE),

han patrocinat congressos i han promogut projectes dedicats, exclusivament, a l'anàlisi i debat d'aquestes qüestions. En són exemples recents:

- American Library Association Congress on Professional Education: Focus on Education for the First Professional Degree, organitzat per l'ALA l'any 1999.
- ALISE 1999 National Conference: Beyond 2000: Designing Education for Library and Information Professionals: Working Together as Innovative Educators and Practitioners.
- KALIPER project (Kellogg-ALISE Information Professions and Education Renewal), impulsat i finançat conjuntament per la W. K. Kellogg Foundation i ALISE, per analitzar la naturalesa i l'abast dels principals canvis curriculars experimentats en l'ensenyament de la biblioteconomia i la documentació.

Evidentment, l'àmbit d'interès de totes aquestes iniciatives sobrepassa l'àmbit d'interès de les Fonts i Serveis d'Informació, però aquesta assignatura pot ser, sens dubte, una de les més afectades. En aquest sentit, resulten especialment interessants les opinions de Marcia J. Bates, professora de matèries directament relacionades amb el treball d'informació i referència en el Department of Information Studies de la University of California, Los Angeles (des d'ara, UCLA),⁷ que ha liderat el procés de revisió dels plans d'estudis dels programes impartits per aquesta universitat.

En el treball Information curriculum for the 21st century —presentat a l'American Library Association Congress on Professional Education—, Bates (1999b) es pregunta:

“So what should an information school's curriculum look like, as we enter the 21st century?”

En la seva resposta destaca que una de les tres àrees fonamentals de qualsevol pla d'estudis, han de ser els coneixements tècnics essencials (“core of technical knowledge”), que s'han d'estructurar a partir dels usuaris:

“Earlier this century, reference courses consisted almost entirely of the description of reference books and how to use them. In recent decades, material drawn from library and information science's research on information seeking and searching has increasingly been integrated into courses on reference and information services. That should continue, so that students see the relationship between what people actually need, not what we surmise they need, and what it takes to meet those needs.”

Bates (1999a) reafirma i amplia aquesta idea en la presentació realitzada per a l'ALISE 1999 National Conference... del procés de revisió del Pla d'estudis de l'UCLA. Per portar a terme aquest procés, va realitzar una enquesta entre els membres de la professió en la qual eren interrogats en relació amb els components necessaris de l'educació en Biblioteconomia i Documentació per al segle XXI. D'acord amb els resultats de l'enquesta, Bates (1999a) destaca que una de les habilitats professionals generals dels bibliotecaris en què haurien d'insistir els plans d'estudis:

“More service orientation, in two senses: with people in public service jobs and with respect to the organization in special library environments, i.e., figure what your organization needs and produce it.”

El servei és un component clau de la formació del professional del futur, però el model de servei que han de prestar és una qüestió que s'ha de tenir en compte:

“Disintermediation is real; for example, online database searching jobs are going away.”

La desintermediació, i els seus efectes en els professionals de la informació, és una de les qüestions clau de les iniciatives desenvolupades en relació amb les revisions de plans d'estudis de l'àmbit de Biblioteconomia i Documentació, i, en general, de l'adaptació de la formació dels professionals a les necessitats socials i del mercat laboral.

Diferents autors s'han referit al significat de la desintermediació en el context de les unitats d'informació. Allen (1996, p. 29) proposa la definició següent:

“Disintermediation is a term that has been adopted from the economic sector meaning the investment of money without the mediation of a bank or other controlling factor. In the information profession the term is being increasingly used to indicate that data is being obtained by the end-user without the assistance of a third party.”

L'impacte de la desintermediació en el context dels serveis de referència posa en qüestió la

consideració de la transferència d'informació com l'activitat fonamental dels bibliotecaris referencistes, i imposa la necessitat d'intervenir en nivells més avançats de la cadena de valor de la informació, en què és necessari multiplicar els esforços per incrementar la quantitat i qualitat de valors afegits a la informació.

Diferents autors han realitzat propostes sobre els nous papers i responsabilitats dels bibliotecaris referencistes en el context de la desintermediació. Així, Sutton (1996) proposa els papers de tècnic, autor i consultor. Més recentment, Corcoran, Dagar i Stratigos (2000), en un interessantíssim informe patrocinat per l'empresa Outsell, sobre els papers i les responsabilitats dels professionals de la informació en el segle XXI, destaquen la necessitat de distingir dos models de serveis d'informació:

- a. Serveis de cerca d'informació: servei de transacció, que funciona a partir de la sol·licitud de l'usuari.
- b. Serveis d'informació dissenyats i desenvolupats oferts en l'estació de treball de l'usuari. Requereix la inversió de recursos a llarg termini, i responsabilitats de gestió de projectes.
- c. El primer model correspon al perfil de bibliotecari referencista tradicional, les activitats del qual se centren en la conducció d'entrevistes de referència i realització de cerques d'informació. Corcoran, Dagar i Stratigos (2000, p. 32) consideren imprescindible ampliar les competències d'aquest perfil professional, en vista del principi bàsic següent:

“Information professionals who continue to focus on the information as the end product aren't providing needed solutions for their users.”

Aquesta ampliació consistiria, bàsicament, en la capacitat per a la realització de processos de síntesi dels resultats de la cerca.

A més, les tres autores de l'informe recomanen el desenvolupament de nous perfils professionals en l'àmbit de les unitats d'informació connectats amb el model dels serveis d'informació orientats a l'usuari final:

- selecciona, avalua, adquireix fonts de contingut externes;
- instrueix i educa l'usuari final;
- desenvolupa i gestiona solucions de contingut globals per als usuaris;
- elabora anàlisis d'informació de valor afegit;
- gestiona el contingut generat internament;
- altres.

Tots aquests perfils constitueixen vies naturals d'evolució de l'àrea del treball de referència, i d'adaptació a les noves expectatives i exigències de la societat i del mercat de treball. Es reflecteixen aquests nous papers i perfils en els actuals programes docents dels cursos bàsics del treball de referència de les escoles nord-americanes? Aquesta és una de les preguntes que tractem de respondre en aquest treball.

3 Metodologia del treball

És necessari posar en relleu que l'elaboració d'aquest estudi segueix la línia metodològica de l'estudi de Powell i Raber (1994), tot i que les seves dimensions són més modestes:

- De les quaranta-nou escoles universitàries que, als Estats Units, ofereixen programes de màster en LIS acreditats per l'ALA (Accredited LIS Master's Programs, 2000), s'han seleccionat les vint millors, seguint el rànquing establert per U.S. News online pel 1999 (America's Best Graduate Schools. Library Science, 2000).
- De tots els cursos bàsics de treball de referència oferts per aquestes vint escoles, s'han tingut en compte les assignatures que inclouen en la seva denominació els termes “information”, “services” i “sources” o “resources”.

S'ha accedit a la pàgina web de les vint escoles per comprovar si, en els seus plans d'estudis, s'hi troba alguna assignatura vinculada als cursos bàsics -no especialitzats- el títol de la qual incorpori els termes “sources” o “resources” (més comú en l'àmbit anglosaxó), i “services” referits a “information”. El resultat és que dotze de les vint escoles ofereixen, com a mínim, una assignatura

que respon a les condicions indicades:

- “Information sources and services” en els casos de:
 - Syracuse University
 - Indiana University at Bloomington (desde ahora, IU)
 - University of Texas at Austin (desde ahora, UTA)⁸
 - Florida State University (desde ahora, FSU)⁹
 - State University of New York at Albany (SUNY-Albany)
 - University of South Carolina
 - Kent State University
- “Information resources and services” en els casos de:
 - University of North Carolina at Chapel Hill (des d'ara, UNC)
 - University of Michigan at Ann Arbor (des d'ara, UM)
 - Drexel University (des d'ara, DU)
- “Information resources, services and collections” en el cas de la University of Washington.
- “Reference and information sources and services” en el cas de la State University of New York at Buffalo (des d'ara, SUNY-Buffalo).

Les úniques escoles que no inclouen en els seus webs externs una descripció detallada del programa docent de les assignatures (“course description”) són quatre: University of Washington, Syracuse University, University of South Carolina i Kent State University. Com a solució alternativa, s'ha sol·licitat a les autoritats acadèmiques pertinents la tramesa del programa docent per correu electrònic, però no se n'ha obtingut resposta. No obstant això, el nombre de programes de què es disposa resulta suficientment representatiu per validar els resultats finals.

4 Resultats de l'anàlisi de les dades aportades pels programes docents

L'anàlisi de les dades aportades pels programes docents fan referència als aspectes següents:

- Paradigma essencial del treball de referència
- Perfil i context institucional a què s'orienten els programes
- Aspectes teòrics, històrics i filosòfics dels serveis de referència
- Fonts i recursos d'informació
- Activitats i processos que porten a terme els professionals en els serveis d'informació
- Context organitzatiu en el qual actua el bibliotecari referencista.

4.1 Paradigma essencial del treball de referència

El resultat de l'anàlisi de les assignatures permet renovar la conclusió a què arriben Powell i Raber (1994) en els seus treballs, en el sentit que els cursos bàsics del treball de referència estan sotmesos al paradigma essencial concebut per Richardson (1992):

“That paradigm stresses the ways in which sources, processes, organization, and professional theory systematically interact to define the provision of reference and information services.” (Powell i Raber, 1994, p. 163-164).

En aquest sentit, les assignatures analitzades en aquest treball no tracten únicament -ni

fonamentalment- de les fonts de referència, sinó de la naturalesa sistèmica del coneixement exigít per al treball de referència. Diferents aspectes dels components dels programes docents corroboren aquesta apreciació:

- En cap de les assignatures analitzades, els objectius docents relatius al coneixement de les fonts d'informació se situen totalment en un pla apriorístic, desconnectats de la satisfacció de les necessitats d'informació dels usuaris. En aquest sentit, en el cas de l'UNC, al costat d'un objectiu docent orientat al coneixement de la "naturalesa intrínseca" de les fonts d'informació, s'hi inclou un altre objectiu, dirigit clarament cap a una perspectiva procedimentalista: el coneixement de la correlació entre tipus de fonts i tipus de consultes plantejades.
- En l'àmbit dels continguts de les assignatures, l'aproximació sistèmica a les fonts de referència també es reflecteix en l'ordenació dels temes tractats. Així, en els calendaris acadèmics de la SUNY-Buffalo, IU, UNC i UTA, s'intercalen temes relatius a tipus de fonts d'informació, i temes relatius a la provisió de serveis d'informació. En el cas de la SUNY-Albany, aquesta interpolació es produeix en les sessions mateix. En el cas de l'FSU, l'ordenació dels temes és seqüencial: el programa s'inicia amb temes inicials referits a la naturalesa de la informació i els processos d'informació (organització i cerca) i, posteriorment, s'introdueixen els temes referits a les fonts d'informació. No obstant això, aquesta ordenació permet concebre les fonts com a eines d'un sistema més ampli orientat a la provisió de serveis d'informació.

4.2 Perfil i context institucional als quals s'orienten els programes

Les assignatures analitzades en aquest treball presenten variacions respecte al perfil professional que tracten de formar en els alumnes; així es pot deduir de les descripcions i objectius exposats en els programes docents.

Els programes de la IU, SUNY-Albany, SUNY-Buffalo, i UNC s'orienten a la formació bàsica del bibliotecari referencista. Dins d'aquesta línia, el programa de la DU pretén formar un bibliotecari referencista especialitzat en la cerca i recuperació d'informació mitjançant eines electròniques. El programa de l'UTA diu que s'orienta a la formació d'un perfil més ampli -"reference librarian and other information professionals"-, tot i que no acaba de concretar-ho en cap moment. Finalment, els programes de l'FSU i UM no defineixen, explícitament, cap perfil professional.

En referència al context institucional vers el qual s'orienten els programes analitzats, només la SUNY-Buffalo identifica decididament les biblioteques. De la resta de les assignatures, tres amplien, explícitament, aquest context: biblioteques i "information centers" a la IU i l'UNC, i "libraries and other information arenas" a la SUNY-Albany. Malgrat això, l'adscripció al context bibliotecari és majoritària -si no exclusiva- en els textos recomanats, en els centres on els alumnes realitzen exercicis pràctics o visites acadèmiques, etc.

4.3 Aspectes teòrics, històrics i filosòfics dels serveis de referència

Com s'ha indicat anteriorment, l'estudi de Powell i Raber (1994) identifica, en els programes docents analitzats, la presència d'un interès pel context global en què es proporciona el servei de referència. Aquest interès es manifesta en dues dimensions: el context teòric del treball de referència i els valors associats amb la professionalització d'aquest camp.

Pel que fa a la primera dimensió, i a diferència dels resultats de l'estudi de Powell i Raber (1994), els programes de les assignatures analitzades en aquest treball no reflecteixen un interès especial pels aspectes teòrics del treball de referència. Només els programes de la SUNY-Albany i SUNY-Buffalo dediquen sengles sessions a la història i filosofia dels serveis de referència.

Sí que reflecteixen el seu interès per la teoria de la recuperació de la informació, els programes de l'UNC i la DU. En aquest segon cas, la dedicació a aquesta àrea de la documentació és més intensa ja que es considera com a fonament dels serveis de referència.

Els valors associats amb la professionalització del treball de referència tenen una presència més gran en els programes analitzats en aquests treballs. Els temaris de la IU, SUNY-Albany, Suny-Buffalo, i UNC incorporen apartats relatius als papers i a les responsabilitats dels professionals de la informació.

4.4 Les fonts i recursos d'informació

Els resultats de l'anàlisi dels programes docents realitzat en aquest treball revaliden els resultats qualitius obtinguts per Powell i Raber (1994): el coneixement de les fonts o recursos d'informació

continuen tenint un paper protagonista en els objectius, continguts i sistemes d'avaluació de les assignatures, però l'interès per aquestes eines s'orienta a la resolució de problemes i a la satisfacció de necessitats d'informació, i no a un coneixement apriorístic, desconnectat de la provisió de serveis d'informació.

Els recursos objecte d'estudi responen, majoritàriament, a les necessitats de serveis intermediaris, en els quals el professional identifica la necessitat d'informació dels usuaris, a través d'una entrevista, selecciona les eines de cerca d'informació adequades per a la necessitat identificada, i comunica el resultat de la cerca a l'usuari. Aquestes eines són els recursos de referència, terme amb què apareixen majoritàriament designades.¹⁰

El criteri de classificació que subjau a la selecció dels tipus d'obres de referència estudiades és el que té en compte el grau d'informació que proporcionen, i que permeten distingir entre instruments per a la cerca directa de la informació, i els instruments per a la identificació i localització del document. Aquest criteri es manifesta de manera clara en les assignatures que exigeixen o recomanen les obres de Reference and information services... o Katz (1997) com a manuals bàsics (IU, SUNY-Albany, SUNY-Buffalo i UTA). En totes, es tracten els tipus següents:

- Repertoris bibliogràfics, amb diferents espècies: bibliografies nacionals, bibliografies comercials, catàlegs de biblioteques, catàlegs de publicacions en sèrie, guies d'obres de referència...
- Serveis d'indexació i resums.
- Fonts de referència ràpida (almanacs, anuaris, manuals i guies, directoris...).
- Biografies.
- Enciclopèdies.
- Diccionaris.

Altres tipus de fonts a les quals es dedica una atenció específica són les fonts geogràfiques i els documents oficials. SUNY-Albany inclou les fonts estadístiques, i UNC les fonts d'arxius i manuscrits.

El programa de l'FSU presenta, en els aspectes bàsics, aquests mateixos tipus de fonts de referència, tot i que, prèviament, dedica diverses sessions a les fonts sorgides a partir de l'aplicació de les TIC: OPAC i altres bases de dades, i eines de cerca i organització del web. Finalment, el programa de la DU inclou, fonamentalment, eines de recuperació de la informació en suport electrònic i, més concretament, els grans sistemes de bases de dades: Dialog, Lexis-Nexis i OCLC.

Powell i Raber (1994) destaquen que els programes docents analitzats en el seu estudi reflecteixen un interès per potenciar en l'alumnat dos tipus fonamentals d'habilitats relacionades amb les fonts d'informació: l'avaluació i selecció i la utilització en processos específics de cerca d'informació.

Referent a la primera habilitat, podem afirmar que persisteixen en les assignatures analitzades en aquest treball l'aplicació de tècniques d'avaluació i selecció en dos processos diferents: en el desenvolupament i gestió d'una col·lecció d'obres de referència, i en la cerca d'informació per a la resolució de necessitats d'informació d'usuaris concrets.

El primer tipus de tècniques d'avaluació i selecció de fonts està present en els objectius i continguts de les assignatures de l'FSU, IU, SUNY-Albany, UNC i UTA, i constitueix el leimotiv d'una gran varietat d'activitats:

FSU	Llista de recursos.
IU	Selecció i revisió crítica d'una font de referència impresa.Projecte final, que consisteix en una guia bibliogràfica.
SUNY-Albany	Avaluació de recursos.
SUNY-Buffalo	Elaboració d'un pathfinder (guia de recursos) en un entorn web. Comparació de tres enciclopèdies en tres suports diferents (imprès, CD-ROM i a través d'Internet).
UNC	Presentació de fonts seleccionades. Projecte final, que consisteix en l'elaboració d'un pathfinder (guia de recursos) sobre una matèria determinada.

UTA

Selecció de noves fonts de referència.

Les tècniques d'avaluació i selecció aplicades a processos de cerca d'informació apareixen reflectides només en els objectius docents de la SUNY-Albany i, sobretot, de DU,¹¹ tot i que reben una gran atenció en les activitats programades per a l'exercici dels alumnes. En la majoria de les assignatures analitzades, aquestes activitats segueixen un mateix patró: simulacions de consultes de referència a les quals l'alumnat ha de contestar seleccionant la font i la resposta idònies.

4.5 Activitats i processos que porten a terme els professionals en els serveis d'informació

Powell i Raber (1994) consideraren que, de les assignatures analitzades en el seu estudi, emergia una imatge de bibliotecari l'activitat fonamental del qual era transferir informació des de les fonts als usuaris. Els processos associats a aquesta activitat són, bàsicament, l'entrevista de referència i l'elaboració i execució de l'estratègia de cerca apropiada. Aquesta activitat s'ha d'associar al model de servei d'informació intermediari.

Com s'ha indicat anteriorment, en vista a les expectatives actuals de la societat i del mercat laboral, l'informe de Corcoran, Dagar i Stratigos (2000) considera necessari incorporar un tercer procés al desenvolupament de l'activitat de transferència de la informació, la síntesi del resultat de la cerca, i ampliar les àrees d'actuació dels professionals de la informació cap a modalitats de serveis orientats a l'usuari final.

Quina imatge del bibliotecari es projecta a partir de les assignatures analitzades per a la realització d'aquest treball?

La resposta és que continua predominant una imatge de professional que té com a activitat fonamental transferir informació de les fonts als usuaris, és a dir, actuar com a intermediari de la informació. No obstant això, s'observen indicis d'un interès per incorporar en els programes docents la formació en activitats pròpies de serveis orientats a l'usuari final. Com es demostrarà, aquests indicis són més o menys profunds, segons cada assignatura en particular.

Els objectius, els continguts, i el sistema d'avaluació s'orienten a la formació d'un professional que compregui el procés de referència, i que adquireixi competències per a la identificació de les necessitats dels usuaris —entrevista de referència, negociació...— i per a l'elaboració i activació de l'estratègia de cerca.

Així, els programes de l'FSU, IU, SUNY-Albany, SUNY-Buffalo, UNC i UTA, incorporen objectius docents relatius a la comprensió del procés de referència, que té com a components fonamentals l'entrevista de referència i la cerca d'informació.

- L'entrevista de referència està present en tots els programes, excepte en els casos de la UM i DU. No obstant això, en aquest segon cas, l'entrevista pot derivar-se d'un apartat que inclou tres processos que s'hi inscriuen: "Question negotiation, search strategies, and profiling".
- La formació en el domini dels processos i tècniques de cerca d'informació, en el context dels serveis d'informació, sí que és present en els programes docents de totes les assignatures. De fet, l'assignatura de la DU es consagra totalment a aquesta àrea de coneixement, i comprèn tant els conceptes, processos i tècniques generals de la cerca d'informació, com les tècniques aplicades específicament en els grans sistemes de bases de dades (Dialog, Lexis-Nexis, OCLC FirstSearch i OCLC Prism) i a Internet. La cerca d'informació a Internet també és objecte d'una atenció especial en les assignatures de la IU, SUNY-Buffalo i UNC.
- Cal destacar, finalment, que en el cas de l'FSU, els objectius docents no es limiten als processos d'entrevista de referència i cerca d'informació, sinó que amplia les habilitats a la realització de síntesis dels resultats de les cerques.

Si en el cas de la IU, l'aposta pel professional orientat a serveis intermediaris és absoluta, en la resta d'assignatures s'observa un interès per models de serveis orientats a l'usuari final, i, fonamentalment, a la formació d'usuaris. Aquest interès pot rastrejar-se en l'exposició dels objectius de l'assignatura (DU i SUNY-Buffalo), en els temaris (SUNY-Albany, SUNY-Buffalo, UM, UNC, i UTA) o en el sistema d'avaluació (SUNY-Buffalo i UNC).

El programa de la UM reflecteix una imatge molt diferent del professional de la informació. La presentació dels seus continguts s'inicia amb la frase següent:

"Covers understanding users' information-seeking needs and behaviors and meeting those needs through both human-based/face-to-face and technology based services,

through direct or intermediated provision of information, as well as through education and training activities [...]."

És a dir: el professional que pretén formar l'assignatura, identifica les necessitats d'informació dels usuaris, i utilitza la modalitat de servei que millor s'adeqüi a aquestes necessitats, tant si és a través de suports analògics com digitals, i a través de models de servei intermediaris o directament orientats a l'usuari final.

4.6 Context organitzatiu en el qual actua el bibliotecari referencista

Com s'ha indicat anteriorment, en les conclusions del seu estudi, Powell i Raber (1994) consideren que l'atenció als usuaris, i, més concretament, la identificació de les necessitats d'informació, constitueix una de les àrees que requereixen un desenvolupament més gran en el futur de l'educació en treball de referència.

En les assignatures analitzades per a l'elaboració d'aquest treball, aquesta àrea s'incorpora amb força en els programes de l'FSU, SUNY-Buffalo i UM, i encapçala els temaris respectius com a fonament de la concepció dels serveis de referència.

Fora d'aquests programes, l'anàlisi de necessitats d'informació no apareix explícitament reflectida entre els seus continguts, i sembla quedar relegada a la valoració de necessitats concretes d'usuaris específics en els processos de cerca d'informació.

Pel que fa als aspectes de planificació i gestió de serveis d'informació, i si s'exceptuen els casos de la UM i, sobretot, de la SUNY-Albany, continua sent vàlida l'apreciació de Powell i Raber (1994), en el sentit que:

"[...] the goal appeared to be to provide an awareness of these structures and activities, and the professional issues associated with them, in order that students would have some understanding of how their work at the entry level fits into an ongoing operating structure of reference service." (Powell i Raber, 1994, p. 161-162).

El programa de la SUNY-Albany dedica quatre sessions a qüestions avançades de planificació, organització, gestió i avaluació de serveis de referència.

En relació amb els serveis de referència institucionalitzats, dissenyats per satisfer necessitats específiques, la formació d'usuaris s'inclou en tots els programes, excepte en els de DU, FSU i SUNY-Albany, mentre que els serveis de préstec interbibliotecari i l'accés al document apareixen, només, en els programes de la SUNY-Albany i UTA. A més, en el programa de la SUNY-Albany s'hi inclou, en la sessió dedicada a la formació d'usuaris, dues modalitats més de serveis institucionalitzats: orientació de lectors i biblioteràpia.

Cal destacar, finalment, la incorporació en els programes d'algunes assignatures, de temes relacionats amb els aspectes legals i ètics de la provisió de serveis de referència i informació. En el cas dels programes de la IU (Ethics, Intellectual Freedom, Copyright, Patron Privacy and Sensitive Topics), SUNY-Buffalo (Intellectual Freedom and Reference Issues, Professional Ethics and the Reference Librarian) i FSU (Ethics). L'anàlisi d'aquestes qüestions està profundament relacionada amb l'impacte de l'aplicació de les TIC als serveis de referència.

El repàs dels plans d'estudis nord-americans ens permet prendre el pols al procés de renovació de l'ensenyament del treball de referència bàsic, en el context de la transformació global de l'ensenyament de Biblioteconomia i Documentació.

5 Bibliografia

Accredited LIS Master's Programs [en línia]. Last update: June 2000.
<http://www.ala.org/alaorg/oa/uslis.html>. [Consulta: 1/09/2000].

Allen, Gillian (1996). "Disintermediation: a disaster or a discipline?". En: International Online Information Meeting. *Online information*. Oxford [etc.]: Learned Information, p. 29.

America's Best Graduate Schools. Library Science [en línia].
<http://www.usnews.com/usnews/edu/beyond/bcinfos.htm>. [Consulta: 22/06/2000].

Bates, Marcia J. (1999b). *Information curriculum for the 21st century. Revised as presented, May 1, 1999 at the American Library Association Congress on Professional Education: Washington, DC*. Last modified: Wednesday, 19-May-1999 16:16:58 CDT. <http://www.ala.org/congress/bates.html>. [Consulta: 9/09/ 2000].

Bates, Marcia J. (1999a). *Statement from the UCLA Department of Information Studies on LIS curricula for the ALA Congress on Professional Education. Approved in final form by Dept. Faculty in meeting.* Apr. 8, 1999. Last modified: Friday, 23-Apr-1999 15:59:28 CDT.
<http://www.ala.org/congress/ucla.html>. [Consulta: 30/09/2000].

Bopp, Richard E. (1995). "History and varieties of reference services". En: *Reference and information services: an introduction*. General editors: Richard E. Bopp, Linda C. Smith. 2nd ed. Englewood, Col.: Libraries Unlimited.

Bunge, Charles A. (1983). "The personal touch: a brief overview of the development of reference services in American libraries". En: *Reference service: a perspective*. Ed. Sul H. Lee. Ann Arbor, Mich.: Pierian Press.

Corcoran, Mary; Dagar, Lynn; Stratigos, Anthea. (2000). "The changing roles of information professionals: excerpts from an Outsell, Inc. Study". *Online*. Vol. 24, no. 2 (March-April 2000), p. 28-34.

Estivill, Assumpció (1992). *L'Escola de Bibliotecàries: 1915-1939*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

García Marco, Francisco Javier (1997–1998). "Servicios de información en la World Wide Web: una nueva frontera para los docentes del área de biblioteconomía y documentación". *Cuadernos de documentación multimedia*. Nº 6–7 (1997–1998). També disponible a Internet:
<http://www.ucm.es/info/multidoc/multidoc/revista/cuad6-7/garmarza.htm>.

Green, Samuel S. (1876). "Personal relations between librarians and readers". *Library journal*. No. 1 (October 1876).

Jackson, Susan M. (1989). "Reference education and the new technology". *The reference librarian*. No. 25-26 (1989).

Katz, William A. (1997). *Introduction to reference work*. 7th ed. New York: McGraw-Hill. 2 vol.

Powell, Ronald R.; Raber, Douglas (1994). "Education for reference/information service: a quantitative and qualitative analysis of basic reference courses". *The reference librarian*. No. 43 (1994).

"Real decreto 1422/1991, de 30 de agosto, por el que se establece el título universitario oficial de Diplomado en Biblioteconomía y Documentación y las directrices generales propias de los planes de estudios conducentes a la obtención de aquél". *Boletín oficial del Estado*, 10 oct. 1992.

"Real decreto 614/1997". *Boletín oficial del Estado*, 16 mayo 1997.

Reference and information services: an introduction. General ed. Richard E. Bopp, Linda C. Smith. 2nd ed. Englewood: Libraries Unlimited, 1995. XXIII, 626 p.

Richardson, John V., Jr. (1992). "Teaching general reference work: the complete paradigm and competing schools of thought, 1890–1990." *Library quarterly*. No. 62 (January 1992).

Sutton, Stuart A. (1996). "Future service models and the convergence of functions: the reference librarian as technician, author and consultant". *The reference librarian*. No. 54 (1996), p. 125–143.

Apèndix I: Assignatures analitzades

Drexel University College of Information Science and Technology	Information Resources and Services I http://www.cis.drexel.edu/faculty/hughes/info510/index.asp Information Resources and Services II http://www.cis.drexel.edu/grad/course_desc/index.html
Florida State University School of Information Studies	LIS 3602: Information Sources and Services http://slis-one.lis.fsu.edu/courses/spring2000/3602/syllabus/s04.html LIS 4608: Electronic Information Sources and Services http://slis-one.lis.fsu.edu/courses/spring2000/4608 LIS 5780: Electronic Information Sources and Services http://slis-one.lis.fsu.edu/courses/spring2000/5780

Indiana University at Bloomington School of Library and Information Science	Information Sources and Services http://www.slis.indiana.edu/Courses/pearson/pearson524su.html
Kent State University School of Library and Information Science	60601 Information Sources and Services http://web.slis.kent.edu/catalog96.html
Syracuse University School of Information Studies	IST 605: Information Services and Resources http://istweb.syr.edu/academic/courses/descriptions/grad.html
University at Albany State University of New York School of Information Science and Policy	RISP 605 Spring 2000 Information Sources & Services http://www.albany.edu/~bv848/index.htm
University at Buffalo State University of New York Department of Library and Information Studies	LIS 518 Reference and Information Sources and Services http://www.sils.buffalo.edu/faculty/peterson/courses/lis_518/index.htm
University of Michigan at Ann Arbor School of Information	Information Resources and Services http://www.si.umich.edu/~mholland/647/syllabus.html
University of North Carolina at Chapel Hill School of Information and Library Science	Information resources and services I http://ils.unc.edu/inls111f98
University of South Carolina College of Library and Information Science	703 Introduction to Information Sources and Services. http://www.libsci.sc.edu/program/courses.htm
The University of Texas at Austin Graduate School of Library and Information Science	Introduction to Information Sources and Services http://www.gslis.utexas.edu/~l382l12h LIS 382L.18: Online Information Sources and Services http://www.gslis.utexas.edu/%7Epalmer/courses/online99f.html
University of Washington School of Library and Information Science	LIS520 - Information Resources, Services and Collections http://www.ischool.washington.edu/programs/allcourses.cfm

Notes

- ¹ Cal tenir en compte la possibilitat de canvis dels plans d'estudis a fi d'adaptar-se a les recomanacions formulades pel Consejo de Universidades en relació amb l'organització dels plans d'estudis, a través del "Real decreto 614/1997". *Boletín Oficial del Estado*, 16 mayo 1997.
- ² Durant aquest període, aquesta institució docent va rebre el nom de Escuela de Bibliotecarias, Archiveras i Funcionarias.
- ³ Durant aquest període, la denominació d'aquesta institució va retornar als seus orígens: Escola de Bibliotecàries.
- ⁴ Aquest és el títol de l'assignatura que consta en el sumari de la guia de l'estudiant. A l'interior de la guia, el títol que precedeix el temari és Bibliografía I (obres de referència).
- ⁵ Aquest pla d'estudis s'inicia el curs 1982-1983 seguint el pla indicatiu publicat en el BOE (nº 63, de 14 de marzo de 1981) pel Ministerio de Universidades e Investigación, tot i que no es va aprovar oficialment fins al 1984 (BOE, nº 86, de 10 de abril de 1984).
- ⁶ "The paradigm stresses the ways in which sources, processes, organization, and professional theory systematically interact to define the provision of reference and information services." (Powell i Raber, 1994, p. 164)
- ⁷ Conducta en la cerca d'informació, estratègia de cerca; accés especialitzat en sistemes manuals i automatitzats; disseny centrat en l'usuari de sistemes de recuperació de la informació; serveis de referència.
- ⁸ A la University of Texas at Austin també s'imparteix l'assignatura de caràcter especialitzat Online Information Sources and Services.
- ⁹ A la Florida State University també s'imparteixen les assignatures de caràcter especialitzat Electronic Information Sources and Services i Advanced Topics in Information Sources and Services. L'última assignatura no l'hem pres en consideració, perquè presenta fonts i serveis d'informació especialitzats en determinats àmbits del coneixement (empresa, ciència...).
- ¹⁰ En els casos de la IU i FSU, l'objectiu de l'avaluació són les fonts ("sources"), mentre que en el cas de la UM, són els recursos ("resources").

¹¹ L'objectiu apareix expressat amb els termes següents: "Interview to determine what a client is seeking, convert this into an effective search strategy or profile, and select the most appropriate resources for retrieval."

Data recepció: 3/10/2000. Data acceptació: 28/10/2000.

Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
Barcelona, desembre de 2000
<http://www.ub.edu/biblio> • [Comentaris](#)

[Citació recomanada](#) • [Metadades](#)
[UB](#) • [Facultat](#) • [BiD](#)